

70 Years World Organization OMEP
70 години Световна организация ОМЕР

УСПЕШНА СОЦИАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ ЗА ВСЯКО ДЕТЕ ЧРЕЗ ФОРМИРАНЕ НА КЛЮЧОВИ СОЦИАЛНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ И (МЕКИ) УМЕНИЯ

Юлия Дончева

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Резюме. В законодателството на Европейския съюз в областта на образованието са дефинирани две основни цели на образователната политика: равен достъп до образование и качествено образование. Равният достъп до образование означава осигуряване на достъп на всички деца и ученици до съизмеримо по качество образование. По своята същност не означава еднаква грижа спрямо всички деца и ученици, а диференциране на грижата спрямо техните различни потребности. Достъпът до качествено образование, а не въобще до образование, е съществен инструмент в процеса на насърчаване на интеграцията и приобщаването както на малцинствата и маргинализираните групи, така и на групите от деца и лица с особености и нестандартно развитие в обществото ни.

Keywords: socialization; inclusive education; equal access; success

Политиката на всеобхватно, достъпно и качествено предучилищно, училищно и висше образование е насочена към всички деца, ученици и студенти без оглед на етническа, културна, религиозна и т.н. принадлежност. **Образователната интеграция** е институционален процес, при който образователни субекти, носители на етнокултурни и други специфики, си взаимодействат в единна образователна среда, като в процеса на обучение и възпитание формират социални, интеркултурни и други компетентности, споделяйки граждански ценности, запазвайки своята етнокултурна идентичност и получавайки равни възможности за социална реализация. В тази връзка, колегите D. Sivevska, J. Bocvarova, O. Sackov казват следното: „Навременното и правилно приобщаване на децата от различните групи ще допринесе за формирането и бъдещото развитие на личността им както на емоционална, така и на социална основа. Ще повлияе на детското личностно, креативно развитие, на интересите, способностите, самоинициативата, самочувствието, самоувереността и възможността им адекватно да се социализират в обществото“ (Sivevska, Bocvarova, Sackov, 2013: 13).

За да има ефективност на обучението, на приобщаването и на развитието на личността на детето, едни от основните понятия са: социализация, социална интеграция, ключови социални компетенции и умения, които ще разгледаме в настоящата публикация.

Като първо ще дефинираме понятието *успешна социализация*. Понятието социализация има латински произход от *socialis*, което означава обществен. За автор на термина „социализация“ се приема американският социолог Ф. Г. Гидинг, който през 1887 г. в книгата си „Теории за социализацията“ употребява термина със значение, което е близко до съвременното – „развитие на социалната природа или характера на индивида, подготовка на човека за социален живот“. Като общоприето научно понятие, „социализацията“ започва активно да се използва в западната, особено в англоезичната философска и психологическа литература едва в края на 50-те години на двадесети век.

В *социологията* социализацията се разглежда като процес, в хода на който човешкото същество с определени биологични заложби придобива качества, които са му необходими за живот в обществото. Чрез нея се осигурява приемственост на историческото развитие.

Според *психологията* същността на социализацията се състои в съчетаването на приспособяването (адаптацията) и обособяването на човека в условията на конкретното общество. Тя е процесът, чрез който индивидът става член на семейството, културата и обществото – процес, който започва от раждането и продължава през целия жизнен цикъл, включвайки цял комплекс от формални и неформални институции. Чрез социализацията индивидът усвоява и активно възпроизвежда социалния опит и системата от социални връзки и отношения, т.е. чрез нея се постига развитие на личността в аспекта на нейната обществена детерминация и функция.

В *педагогическата литература* същността на социализацията се определя като съчетаване на приспособяването (адаптацията) и обособяването на човека в условията на конкретното общество. Тя е процес на усвояване на роли и очаквано поведение в отношенията в семейството и обществото и развиване на удовлетворителна свързаност с другите хора.

Социалната психология дефинира социализацията като отношение, процес, при който личността овладява определен социален опит и формира социално значими черти под влияние на активното въздействие, което ѝ оказва социалното обкръжение. Като цяло, тя е закономерен преход от по-елементарни към по-съвременни форми на взаимодействие със заобикалящата индивида социална и природна среда (Djonev, 1996: 156 – 157).

Може да се приеме, че в съвременните теоретични постановки *социализацията* се дефинира като процес на усвояване начина на живот от индивида в обществото или социалната група, към която принадлежи даденият човек. Процес на възприемане, адаптация и приложение на исторически натрупан

социален опит към определени норми, ценности и роли с цел интегриране на личността в съществуващата система от обществени отношения. Социализацията е *двустрани процес*, при който са налице две съдържателни характеристики. Едната е свързана с усвояване от детето на социален опит чрез навлизане в социалната среда, в системата на социалните връзки. Другата – процес на активно възпроизводство на системата на социални ценности, нагласи, ориентации. Общата психология приема три съществени посоки на процеса социализация: *усвояване* на социалния опит под въздействие на средата; *въздействие* на личността върху средата; *изграждане* на образ за света – формиране на самосъзнание.

В областта на *специалното образование* относно социализацията В. Кацарска пише следното: „Социализацията, като изключително важен процес, продължава през целия живот на човека и не може да бъде разглеждана вън от микросредите (различните групи) и макросредата, като цяло“ (Kacarska, 2015: 35).

Накратко ще обобщим същността на социализацията.

1. Тя е продължителен процес, който обхваща целия живот на личността. В тесен смисъл, социализацията се отнася към детството, но животът на човека е динамичен и налага постоянен преход от едни към други форми на взаимодействие със заобикалящата го среда.

2. Социализацията включва възприемане, придобиване, овладяване на социален исторически опит, присъщ на дадена общност, култура или общество. Обхватът на социалния опит е изключително многообразен: норми и ценности, които регулират социалните взаимодействия; знания за света, хората и отношенията; подходящи езикови и социални умения за ефективно вграждане в обществения живот.

3. Социализацията протича в условията на активни взаимодействия със заобикалящата социалната среда, т.е. чрез взаимодействия на индивида с различните социални системи – групи, общности и институции.

4. В резултат на социализацията индивидът се оформя като личност, като неповторимо социално същество, което съумява да се интегрира, да се вписва, да се адаптира към променящия се обществен живот, като запазва своята индивидуалност.

От казаното дотук можем да приемем следното определение: *социализацията* е процес, който започва от самото раждане на човека, има непрекъснат характер и се разбира като цялостно формиране на личността чрез усвояване от индивида на системи от знания, норми и ценности чрез овладяване на предметната и духовната среда, на езика и начините на общуване.

Социализацията на човешкия индивид е сложен продукт на общественно-историческия континуум от развитието на социума, както и на собствената вътрешна self-програма на субекта за индивидуализация. Обликът на личността, като социален субект, се формира под въздействие на комплексното

участие на ендегенни и екзогенни фактори, но при всички случаи резултатът от този процес е неповторим и уникален, притежание само и единствено на конкретния човек. Това означава, че социализацията протича не въобще, а като специфичен процес в специфични условия.

Семейството изпълнява специфични, фундаментални функции в процеса на началната социализация на човека. Първостепенна роля за социалното развитие на децата има *семейната среда*. Чрез първите вътрешносемейни отношения и роли се създават социални връзки, които развиват самостоятелността на децата и способността им да контролират своите действия, емоции и мисли. Чрез ежедневни грижи за сън, бодърстване, емоционална сигурност и комфорт в общуването и други родителите реализират най-ранния стадий на приобщаване на детето към обкръжаващата го социална среда. Наред с грижите за опазване живота и здравето на детето родителите създават благоприятни условия за личностното му формиране, изпълнявайки възпитателната си функция. Вкъщи то усвоява социалните норми на поведение и ценностните ориентации чрез подражание и идентификация. В обкръжение на членовете на семейството осъществява неосъзнат, спонтанен процес на учене чрез копиране или възпроизвеждане (повторение) на привлекателен начин на поведение. Чрез установяване на силна емоционална връзка с определен член на семейството се поражда детското желание за изпълнение на роля, поставяйки се на мястото на възрастния, идентифицирайки се с него – т.нар. *модел/и на поведение*. „Тя (социализацията – бел. Ю. Д.) е обусловена от човешката култура, а възрастният е посредник между детето и културата и осигурява придобиването на културните средства“ (Stoyanova, 2016: 11).

Характерно за предучилищното възпитание е единството на възпитателното въздействие на всички фактори, включително и да подходяща материална база. „Наличието на добра материална база, която включва и подходящи играчки, позволява педагозите да се чувстват по-спокойни и уверени...“ (Topolska, 2007: 129). Семейството, детското заведение, училището и цялата общественост имат свое място в единния процес на възпитание, обучение и развитие.

Социална интеграция. Според Международната класификация на функциите – International Classification of Functions (ICF), на Световната здравна организация нивото на социална интеграция може да се дефинира като „включване в житейските ситуации“, докато ограниченията в приобщаването са „проблеми, пред които лицето може да бъде изправено при включването си в житейските ситуации“. Социалното интегриране означава поддържането, поощряването и устойчивостта на най-важните връзки на лицето с неговата социална среда (приятели, социални контакти, интереси, свързаност и т.н.), както и с миналите му навици и интереси (етнически, религиозни, културни, политически, развлекателни, спортни и т.н.). Слабата социална интеграция се

детерминира от взаимовръзките между пречките, така наречените *бариири*, свързани със самата личност, като например сериозно физическо увреждане, свързано с психологическите му чувства, ролята на самоактивността и бариерите в контекста на социалния живот, като например прекалено протекционисткото отношение на семейството, физическите бариери, стигмата и предразсъдъците, както и самоизолацията. Социалната интеграция е възможна, когато са адекватно активирани и ефективно по функционален начин всички налични ресурси – на лицето, на семейството, на институциите, на обществото и на ситуацията, като цяло. Необходимо е да е налице мултидисциплинарна интервенция в интегрираната социална мрежа, представляваща отношенията ни със заобикалящия ни социален и природен свят с всички налични ресурси. „Външните подбудителни сили се пречупват през вътрешните подбудителни сили, през съзнанието. Съществува диалектическа връзка между потребностите, интересите и мотивите и заобикалящата (околна) среда“ (Doncheva, 2014: 118). Социалната интеграция следователно може да се постигне чрез поощряване на участието в активен социален живот според принципите на равния достъп и равните възможности по отношение на: образователни и възпитателни, културни и развлекателни дейности, спорт, музика, творчество и дейности, които поощряват автономността и независимостта на човека. Интеграцията е една от функциите на социалната система, която осигурява координацията на различните части с нея, като с това се цели по-ефективното функциониране на цялото. Тя засяга различни групи, всяка от които има контекст в разглежданата публикация, а именно: уязвими, маргинализирани, неравностойни, неконкурентноспособни, рискови и т.н. Тук се налага да се даде определение на термина „неравностойна група“, под който следва да се разбира съвкупността от лица, които поради един или няколко социално значими признака са със занижена конкурентоспособност спрямо другите участници на пазара на труда. Много важно е да се отбележи, че неравностойните групи, като обхват, не се припокриват с рисковите групи, които се нуждаят от социално подпомагане. Възможно е обаче при определена степен на негативно развитие на обществото, провокиращо и нови изменения на социалната диференциация, част от неравностойния контингент да прерасне в рисков.

От казаното дотук можем да обобщим, че в една или друга степен, социалната интеграция е от изключителна важност за подрастващите. Тя трябва да е налице, да се провеждат активно ефективна превенция, подкрепа и недопускане до изпадането в неравностойна група, за да може младият човек да се самореализира и самодокаже като пълноправен и конкурентоспособен член на обществото. Самоутвърдила се личност с потенциал и равнопоставеност на всички от социума.

Но за да се изгради като такава, преди това младият човек трябва да усвои и формира *ключови социални компетентности*. Терминът *компетент-*

ност е сравнително нов в понятийния апарат на българската педагогика и дидактика. Ще обърнем внимание на социалните компетентности, като цяло, за да коментираме след това кои са ключови. Уменията, които притежаваме, представляват компетентност в действие и в същото време действието е породено от компетентността, т.е. компетентността поражда умението. Същевременно компетентността е тясно свързана с условията, при които тя се осъществява, и е в основата на личностната, социалните, професионалните и други характеристики. От тази гледна точка, компетентността има специфични измерения в професионалноквалификационен план. *Социалната компетентност*, като конкретизация на понятието „компетентност“, се дефинира като съвкупност от умения, позволяващи на човека да взаимодейства адекватно с останалите индивиди. Тя се изразява чрез социалната преценка, емпатията и репертоар от поведенческите модели за общуване, които човек проявява в ежедневието си. В професионален контекст, социалната компетентност е способността да се действа адекватно на конкретната ситуация с цел постигане на определен резултат, свързан с очакванията на междуличностните взаимодействия. Способността да се изпълняват разнообразни социални роли, да се разрешават конфликти и да се проявява адаптивност, е неразделна част от социалните умения, влизащи в рамките на социалната компетентност в началото на XXI век. Или можем да обобщим, че *социалната компетентност* е непрекъснато изграждаща и развиваща се във времето, регулирана от self и други фактори система от когнитивни представи и поведенчески умения, които се проявяват в модели на поведение при реализиране на междуличностни взаимодействия и взаимоотношения в социума. Ключовите компетенции, най-общо казано, са знанията, уменията и нагласите, които помагат на младите хора за постигане на училищни успехи, академични знания, а на по-късен житейски етап да се трансформират в личностна реализация, удовлетворяваща потребностите за работа, както и ефективно участие в живота на обществото. Те осигуряват свързаност между личната, социалната и професионалната изява на съвременния човек. Под „компетентност“, по смисъла на българските образователни стратегии, се разбира „доказана способност за знания, умения и личностни социални и/или методологични дейности в работни или учебни ситуации и в професионално и личностно развитие“. Независимо че все още няма пълно единство между учените относно съдържателната характеристика на двойката понятия *компетенция – компетентност*, в повечето случаи компетентността се възприема като по-широкото понятие, съдържащо в себе си личностни качества изградени от компетенции (Stoyanova, 2016: 13). Компетентностите според Европейската квалификационна рамка и Националната квалификационна рамка¹⁾ са съвкупност от знания, умения, нагласи и поведения за постигане на резултати (нива на представяне) в образованието.

Структурата на компетентността включва три елемента.

1. *Познавателен* – свързан със знанията и умения в дадена област.

2. *Рефлексивен* – включва вътрешното отражение на условията в дадена ситуация, представата за себе си и своите възможности и отношението между тях. От това съотношение се получават субективните критерии за ефективността на собствените действия (чувство за възможности, за собствена ценност, за ефективност).

3. *Стимулативен*, който е свързан с особеностите на осъществяваното действие, решение или поведение в конкретна ситуация.

Според ЕКР и НКР *компетенциите* в областта на дадена дейност се разглеждат като комплексно владение на специфични знания, умения и поведенчески модели в гъвкав план. Компетенцията е готовност на индивида ефективно да организира вътрешни и външни ресурси за постигане на целите, и способността му да решава определен клас професионални задачи. В тази връзка, компетентността в дадена област се разглежда като съвкупност от компетенции (знания, умения, отношения, опит), необходими за ефективна дейност.

Знанията са резултат от усвояване на информация в процеса на учене. Те са съвкупност от факти, принципи, теории и практики, които са свързани с определена сфера на работа или обучение. В контекста на Европейската квалификационна рамка знанията се описват като теоретични и/или фактологични.

Уменията са способност за прилагане на знанията и използване на ноу-хау при изпълнение на задачи и решаване на проблеми. В контекста на Европейската квалификационна рамка уменията се описват като познавателни (включващи прилагане на логическо, интуитивно и творческо мислене) и практически (включващи сръчност и употреба на методи, материали, уреди и инструменти).

И така тези ключови компетентности включват „традиционни“ умения, като:

1. Общуване на роден (майчин) език.

2. Владение и общуване на чужди езици.

3. Математическа грамотност и компетентност с основни знания в областта на природните науки и технологиите.

4. Дигитална (цифрови) компетентност, както и хоризонтални умения:

5. Умения за учене.

6. Обществени (социални) и граждански отговорност и компетентности.

7. Инициативност и предприемачество.

8. Културна осъзнатост и творчески изяви.

Развитието на ключовите компетентности се насърчава чрез:

1. Осигуряване на висококачествено образование за всички ученици въз основа на подходящи учебни програми. Или както казва Р. Неминска: „...запознавайки се с инвариантното, те биха могли да конструират рационал-

ните варианти на собственоличностното професионално предизвикателство“ (Neminska, 2015: 9).

2. Намаляване на преждевременното напускане (отпадане) от училище. Част от които си има чисто субективни причини: „Много малка част от педагозите в общообразователното училище и детска градина имат специализирана подготовка за работа с деца със СОП – по отношение на отделните видове увреждания и заболявания, специфика на организация на средата им (дневен режим, хранене, рехабилитация, съпътстваща терапия и др.), а това ги резервира и силно затруднява работата им с тази група деца. Липсва или е недостатъчна информираността на социалната среда (родители и деца) за типологията на уврежданията и/или хроничните заболявания при децата, за техните педагогически измерения като базисно условие за създаване на адекватни индивидуални педагогически технологии за работа с тези деца“ (Ivanova, Karakoleva, Nedelchev, 2013: 69).

3. Увеличаване на достъпа до образование в ранна детска възраст.

4. Подобряване на подкрепата за учителите, директорите и специалистите по подготовка на учители (по ЕСЕТ)²⁾.

Компетенциите могат да се типологизират като *поведенчески* – „меки“ (свързани с поведението и влиянието) и *технически* – „твърди“ (свързани с техническите умения).

Hard skills – *твърдите умения* са личностните абсолютно доказани трайни умения, изградени чрез обучение, образование, курсове, квалификации, чрез преподаване и т.н., придружени са от документи – дипломи, сертификати, удостоверения и др., като чуждоезикови, технически, компютърни и други специфични умения в конкретна област на науката и техниката.

Soft skills – *меките умения* са свързани с личността и характера на човека. Условно се разделят на:

5. Вътреличностни – това са уменията за адаптивност, ефективност, гъвкавост, динамичност и т.н.

6. Комуникативни – това са социалните умения за осъществяване и задържане на контакт, за участие в дискусии и т.н.

7. Междulichностни – тук са чувството за отговорност, за екипност, за teambuilding, leadership и т.н.

8. Емоционална интелигентност (EQ) – от няколко години тя се счита за много по-важна за самия човек и за социалните му умения за адаптиране и оцеляване, отколкото коефициента на интелигентност (IQ). Защото тя включва знанията не толкова като обем, а като комбинаторика и бърза способност за приложението им, критично мислене, инициативност и не на последно място – креативност.

Всички компетенции са равнопоставени. Критичното мислене, творчеството, решаването на проблеми, вземането на решения, инициативността и др. са общи за всички компетентности.

Категорично трябва да се инвестира и в меките умения (наречени още знания за живота), защото те са способността за вземане на решения, за активно участие, за липса на страх от провал, за говорене с увереност, за работа в екипи, за осъзнаване на истината, за споделяне на истината, за вдъхновяване и мотивиране на останалите, за полагане на допълнителни усилия, за загриженост и желание за промяна.

Срещат се експонирани в пет категории.

Самоконтрол – това е умението да се самодисциплинираме и да финализираме дейността си докрай в дългосрочен и устойчив план.

Продуктивност – това е способността да се използват категорично ефективно знанията, наблюденията и отдадеността, за да има задвижване/придвижване напред, умението да се изпълняват задачи, които не са непременно стандартни и измерими.

Мъдрост – комбиниране на знания, които не се преподават с учебник или ръководство, или опитът, практиката, приложението на комбинативното с практическото мислене.

Възприятие – то е психически, перцептивен процес, заедно с усещането представляващ умението да се забелязват факти, преди другите да ги посочат. Възприятието е водещо за познавателните процеси в предучилищна възраст. Неговото формиране осигурява и гарантира успешното натрупване на знания, бързина при усвояване на нова информация, адаптация в нова обстановка, пълноценно физическо и психично развитие.

Въздействие – умението да убеждаваме за предприемане на конкретни действия, за въздействие като личност над другите, например харизмата е само едно от проявленията на това умение.

Лекотата на общуването, умението да се справя човек с кризисни състояния, умението да се разпределя времето, както лично, така и това на подчинените, лидерството и т.н. стават все по-важни и ключови за успеха в един все по-глобален и комуникативен свят. Нещо повече, все по-често необходимите меки умения стават част и от длъжностната характеристика за съответната позиция, както и от компетентностния модел. Естествено, те не могат да заместят твърдите, професионални умения и компетенции, но ги допълват, за да се постигне нужната за успеха „смес“⁽³⁾. Източните народи имат следната мъдрост: „Организираност, спокойствие, удоволствие“. Тоест, когато човек си организира дейността, тогава е и спокоен, върши си планирано и спокойно етапите. И накрая след добре свършената работа идва и удоволствието от финализирането ѝ.

Меките умения, както и твърдите, се поддават на изучаване и усъвършенстване. Никой не е „роден оратор“ или по рождение да знае как да си разпределя ефективно времето.

За финал ще цитирам взети от интернет пространството следните леко закачливи 15 представи за „меки умения“, които, както казват ав-

торите, „...ще ти помогнат да постигаш големи успехи и бъдеш много щастлив“:

1. *Умението да слушаш и изслушваш.* Ценни уроци можеш да научиш от околните, ако си позволиш наистина да чуваш и изслушваш внимателно.

2. *Умението да приемаш обратна връзка.* Независимо дали е критика, или похвала, тя е твоето огледало. Не я пренебрегвай!

3. *Умението да бъдеш гъвкав.* Понякога е по-добре да се откажеш от своите планове, за да направиш твой близък щастлив, което отново пък прави теб щастлив.

4. *Умението да показваш увереност.* Независимо дали наистина си уверен, или много те е страх, важното е какво демонстрираш.

5. *Умението да не изпадаш в паника.* Това не само ти носи вътрешна хармония, но и помага на околните, особено в по-критични ситуации.

6. *Умението да взимаш бързи решения.* Това винаги ще ти помага да печелиш битки.

7. *Умението да можеш да мислиш извън кутията.* Креативността и новите идеи винаги носят успехи.

8. *Умението да бъдеш добър приятел.* Приятелите отварят повече врати от всички други хора в живота ти.

9. *Умението да разказваш истории.* Най-успелите хора на планетата са онези, които са успели да поведат масите със своите истории.

10. *Умението да бъдеш организиран.* Независимо дали искаш да се докажеш в офиса, или просто да подсигуриш незабравими мигове за приятелите си чрез вълнуваща екскурзия, бъди организиран и ще постигаш много.

11. *Умението да убеждаваш.* Ако боравиш добре с думите си, съдбата ще ти се отплати.

12. *Умението да разсмиваш околните.* Хуморът е ключ, който отключва стая на изобилие от щастливи мигове.

13. *Умението да се адаптираш към промени.* Това е едно от най-трудните „меки умения“, но може да ти помогне както в ежедневните предизвикателства, така и при големите събития в живота.

14. *Умението да не се палиш от дребнавости.* Колко главоболия само ще ти спести!

15. *Умението да виждаш и цениш позитивното.* Щастието е избор и от теб зависи дали гледаш в тази посока.

Например М. Душкова в този аспект споделя своя опит конкретно върху студентката аудитория: „С помощта на играта, като интерактивен метод, се „разчупи“ провеждането на семинарните занятия. Бе провокиран интересът на студентите, които вложиха изобретателност, творчество и въображение в изпълнение на поставената задача“ (Douchkova, 2013: 190). Известни наши и чужди учени, като Илиева (2017), Радославова (2014), Харакийска (2006), Славянова (2017), Драганова и Даскалов (2009), Alexandrache (2016) и други,

изтъкват безусловната роля на преподавателя/учителя, който посвещава усилията и компетенциите си на каузата да формира определени знания и качества у своите обучавани, и с оглед на това – чувствителността му към техните оценки, тяхното развитие, психическите им закономерности е обоснована. И още нещо: „Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование са взаимосвързани и формират интердисциплинарен комплекс, насочен към придобиване на социални, граждански и интеркултурни компетентности и на компетентности, свързани със здравето и поддържането на устойчива околна среда“ (Sotirov, 2017: 285). Успешната социализация и социална интеграция на децата, на подрастващите се формира както чрез ключови социални компетентности и умения, така и чрез законодателствено постановени образователни политики за равен достъп и до качествено образование, адаптирано към потребностите на всяко едно дете. Предлагайки му най-доброто от себе си и от средата, в която се намираме, за да имат социализацията, обучението и възпитанието развиващ траен ефект върху детската подрастваща личност. „Ако в миналото децата са възприемани като пасивни приемници на знания и обекти на въздействие, то днес се акцентира на активната роля на обучаемия в развиваща среда на интензивно педагогическо взаимодействие чрез гравивна комуникация. Съвсем логично е парадигмите за личностно ориентирано обучение и образование да отключват нови очаквания към педагозите, които съответно водят и до необходимостта от изграждане на нови компетентности както у бъдещите, така и у действащите учители“ (Engels-Kritidis, 2017: 8).

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Национална квалификационна рамка на Република България (НКР), приета с Решение № 96 на Министерския съвет от 02.02.2012 г.
2. Одитен доклад № 0300102415 за извършен одит на изпълнение „Образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства“ на Фондация SBW Berlin, April 29, 2018.
3. Европейска комисия за образование и обучение. Ключови компетентности.
4. Драганова, Ц., П. Даскалов (2009). Изграждане на образователни програмни инструменти в среда на MATLAB, Международна научна конференция „Европейски измерения на образованието и науката“, ТК – Ямбол, Vol. 7:2, с. 167 – 171.
5. Илиева, Б. (2017). Стимулиране на креативността при деца в риск. В: колективна монография „Проектиране и реализиране на развиващи комплекси от творчески задачи за повишаване креативността на учащите“.
6. Стоянова, М. (2016). Овладяване на ключови компетенции в детството чрез интерактивен технологичен модел на образование. Автореферат за присъждане на образователна и научната степен „Доктор“.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Alexandrache, C. (2016). Preparing future teachers for implement the principles inclusive school-a necessity of the modern education, *Journal of Experimental applied psychology*, 7.
- Djonev, S. (1996). *Socialna psihologia. Obshtuvane I lichnost*. Sofia: Sofi-P [Джонев, С. (1996). *Социална психология. Общуване и личност*. София: Софи-Р].
- Doncheva, J. (2014). Poznavatelni interesi kam okolnata dejstvitelnost – referenten component v strukturata na intelektualното razvitie na decata ot preduchilishtna vazrast. *Pedagogika*, 1 [Дончева, Ю. (2014). Познавателните интереси към околната действителност – референтен компонент в структурата на интелектуалното развитие на децата от предучилищна възраст. *Педагогика*, 1].
- Dushkova, M. (2013). *Literaturno-ezikova igra s nonsensovo stihotvorenje*. Ruse: Rusenski universitet [Душкова М. (2013). *Литературно-езикова игра с нонсенсово стихотворение*. Русе: Русенски университет].
- Engels-Kritidis, R. (2017). Kachestveniat detski uchitel: Lichnosten I profesionalen profil. *Pedagogika*, 1 [Енгелс-Критидис, Р. (2017). Качественият детски учител: Личностен и професионален профил. *Педагогика*, 1].
- Harakchiiska, Ts. i kolektiv (2006). *Kachestveno prepodavane na chujd ezik: kriterii za ocenjavane na prepodavatelската практика v progimnazialen I gimnazialen etap*. Sofia: Britanski savet Balgaria [Харакчийска, Цв. и колектив (2006). *Качествено преподаване на чужд език: критерии за оценяване на преподавателската практика в прогимназиален и гимназиален етап*. София: Британски съвет България].
- Ivanova G., Karakoleva, S., Nedelchev, N. (2013). Savremenni informacionni tehnologii za obuchenie na hora sas specialni obrazovatelni potrebnosti. *Obrazovanie I tehnologii*, 4 [Иванова, Г., Караколева, С., Неделчев, Н. (2013). Съвременни информационни технологии за обучение на хора със специални образователни потребности. *Образование и технологии*, 4].
- Kacarska, V. (2015). *Specialno obrazovanie*. St. Zagora: Lagen. [Кацарска, В. (2015). *Специално образование*. Ст. Загора: Лаген].
- Neminska, R. (2015). *Interdisciplinarno obuchenie (I – IV klas)*. Stara Zagora: Trakiiski universitet [Неминска, Р. (2015). *Интердисциплинарно обучение (I – IV клас)*. Стара Загора: Тракийски университет].
- Radoslavova, L. (2014). *Djendar izmerenia na obrazovatelnia process (v nachalna uchilishtna stepen)*. Ruse: Anguel Kanchev. [Радославова, Л. (2014). *Джендър измерения на образователния процес (в начална училищна степен)*. Русе: Ангел Кънчев].

- Sivevska, D., Bocvarova, J., Cackov, O. (2013). *Vkliuchenosta na decata ot romska nacionalnost v preduchilishnite ustanovi*. Sokobanja: Gotce Delchev [Sivevska, D., Bocvarova, J., Cackov, O. (2013). *Включеността на децата од ромска националност во предучилишните установи*. Sokobanja: Гоце Делчев].
- Slavianova, L. (2017). Roliata i miastoto na rechevia etiket v mejdukulturnoto obshtuvane. *LiterNet*, 3 [Славянова, Л. (2017). Ролята и мястото на речевиј етикет в межкултурното общување. *LiterNet*, 3].
- Sotirov, Ch. (2017). Zdravnото obrazovanie za deca ot preduchilishтна vazrast. In: *Obrazovatelni tehnologi*. Shumen: Episkop Kostantin Preslavski [Сотиров, Ч. (2017). Здравното образование за деца от предучилишна възраст. В: *Образователни технологии*. Шумен: Епископ Константин Преславски].
- Topolska, E. (2007). Podkrepiashta sreda za deca sas specialni obrazovatelni potrebnosti v detskata gradina. V: *Vazrastnite i decata, decata i vazrastnite*. Sofia: Sofiiski universitet [Тополска, Е. (2007). Подкрепяща среда за деца със специални образователни потребности в детската градина. В: *Възрастните и децата, децата и възрастните*. София: Софийски университет].

SUCCESSFUL SOCIALIZATION AND SOCIAL INTEGRATION FOR EVERY CHILD, THROUGH THE FORMATION OF KEY SOCIAL COMPETENCES AND (SOFT) SKILLS

Abstract. European education legislation defines two main objectives of education policy: equal access to education and quality education. Equal access to education means ensuring that all children and students have access to commensurate quality education. It does not mean equal care for all children and students, but differentiation of care towards their different needs. Access to quality education, not education at all, is an essential tool in the process of promoting integration and inclusion of both minorities and marginalized groups, as well as groups of children and individuals with peculiarities and non-standard development in our society.

✉ **Dr. Julia Doncheva, Assoc. Prof.**

Department "Pedagogy, Psychology and History"

"Angel Kanchev" University of Ruse

Ruse, Bulgaria

E-mail: jdoncheva@uni-ruse.bg